

TARJIMADA BADIY ASAR USLUBINI SAQLASHNING TURLI STRATEGIYALARI VA BU JARAYONNING O'ZIGA XOSLIGI (S.Ahmadning "Jimjitlik" asari misolida)

Mamarizayeva F.Z.

Jizzax politexnika instituti assistenti

Tayanch soʻzlar: uslub, asliyat, nusxa, obraz, personaj, muallif, til, tahlil, moslashuvchanlik, sezgirlik.

Ключевые слова: стиль, оригинальность, копия, образ, персонаж, автор, язык, анализ, гибкость, чувствительность.

Key words: style, originality, copy, image, character, author, language, analysis, flexibility, sensitivity.

“Har bir muallifning oʻz “tili”, yaʼni uslubini qayta yaratish badiiy tarjimaning asosiy, muhim shartlaridan biridir”, - deb yozadi atoqli tarjimashunos Gʻaybulla Salomov [8]. Badiiy adabiyotda yozuvchi va shoirlar qancha boʻlsa, uslublar ham shuncha. Zero, uslubiy rang-baranglik, shakl va maʼnolar uygʻunligi har bir milliy adabiyotni boshqasidan ajratib turadi. Agar turli-tuman usullar, boʻyoqlar boʻlmaganda siyqalik koʻzga tashlanar, bu esa adabiy qashshoqlikka olib kelar edi.

Badiiy tarjimada adib uslubini qayta yaratish uchun soʻzlarning lugʻaviy mazmuni-yu, tilning grammatik qoidalarini bilishning oʻzi kifoya emas. Buning uchun muallif tilini his qilish lozim. Chunki har bir adib oʻz milliy tilidan faqat oʻz uslubiga mos unsurlarni olib, ularni yozayotgan asariga singdiradi. Bu esa, tarjimon oldiga yozuvchi uslubini ham qayta yaratishdek mushkul vazifani qoʻyadi.

Quyida muallif uslubini tarjimada ifodalash masalasi atoqli adibimiz S.Ahmadning “Jimjitlik” romani misolida koʻrib chiqilgan.

Said Ahmadning bu romani yovuzlik va ezgulikning adabiy kurashiga bagʻishlangan boʻlib, bir necha yillar davomida turli koʻrinishda kitobxonlar qoʻliga yetib borgan. Asarning yangilangan shakli 2008-yilda qayta nashr qilingan hamda shu kungacha sevib mutolaa qilinmoqda. Asarning adabiy-badiiy

qiymati yuqori bo'lib, uni boshqa tillarga tarjima qilish ham hozirgi vaqtda tarjimachiligimiz oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir. Ammo bu jarayonda muallif uslubini saqlash muhimligi vajidan bir qator tarjimonlardan uni tarjima qilishni boshlashni ortga surishmoqda.

Muallif uslubi ularning tanlagan so'zlari, jumlarlar tuzilishi, ohang, ritm va ma'noni yetkazish hamda his-tuyg'ularni uyg'otish uchun foydalaniladigan adabiy vositalarni o'z ichiga oladi. Bu ularning shaxsiyati, madaniy kelib chiqishi va badiiy niyatlarini aks ettiradi. Tarjimada muallif uslubini saqlab qolish asl asarning haqiqiyliги va yaxlitligini saqlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu o'quvchilarga til va madaniy farqlarga qaramay, matnni muallif tomonidan ko'rsatilgandek his qilish imkonini beradi.

Muallif uslubini tarjima qilish tarjimonlar uchun ko'plab qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Til to'siqlari, madaniy farqlar va adabiy konvensiyalardagi noo'xshashliklar jarayonni murakkablashtirishi mumkin. Tarjimonlar asl matnga sodiq qolgan holda va uning mohiyatini qamrab olgan holda bu qiyinchiliklarni yengishlari talab qilinadi. Muallif uslubini saqlamaslik ma'no, hissiy ta'sir va badiiy mahoratning yo'qolishiga olib keladi va oxir-oqibat o'quvchi e'tiborini yo'qotadi.

Tarjima jarayonida muallif uslubini saqlashning turli strategiyalaridan foydalanish mumkin. Quyida ularni ko'rib chiqamiz:

1. Batafsil o'qish va tahlil qilish (Close reading and analysis): Tarjimonlar asl matnni chuqur tahlil qilish, muallifning uslubi, ohangi va qo'llangan adabiy vositalariga jiddiy e'tibor berishdan o'z faoliyatlarini boshlaydi. Bu chuqur tushunish tarjima jarayoni uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

2. Ta'sir etish maqsadida tarjima qilish (Translating for effect): tarjimonlar so'zma-so'z tarjima qilishdan ko'ra, asl matndan mo'ljallangan fikrni yetkazishga ko'proq e'tibor qaratadilar. Ular so'zma-so'z tarjimadan chetga chiqsa ham, kayfiyat, ritm va hissiy rezonansni qo'lga kiritishga intiladilar. Bu ham muallif yetkazib bermoqchi bo'lgan tushunchalarni muallifnikidek bo'lishida ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

3. Moslashuv-adaptatsiya va badiiy tarjima (adaptation and literal translation): Tarjimonlar ko'pincha asl matnga sodiqlikni birinchi o'ringa qo'yish yoki tarjimani maqsadli auditoriyaga moslashtirish masalasiga duch kelishadi. Bu mulohazalarni muvozanatlash puxta mulohazani va ijodiy yechimlarni talab qiladi.

4. Madaniy sezgirlik (Cultural sensitivity): tarjimonlar madaniy tafovutlarga va til ifodasidagi farqlarga mos kelishi tabiiy. Tarjima qilingan asar muallif uslubiga sodiq qolgan holda maqsadli auditoriya bilan rezonanslashishini ta'minlash uchun ular madaniy ekvivalentlik va kontekstual tushuntirishlardan foydalanadilar.

Aynan ushbu strategiya tarjimonlardan juda kuchli bilim, madaniy bilim, asl matn va tarjima matni yaratiladigan tillar asos bo'lgan madaniyat yoki millat vakillarining o'ziga xosliklarini, ularni boshqa madaniyatlardan ajratib turadigan va ba'zan o'xshash xususiyatlarini chuqur tahlil qilish va o'rganib tajriba orttirib borish orqali muallif uslubini saqlashga harakat qilishni talab qiladi.

5. Mualliflar bilan hamkorlik (Collaboration with authors): Ayrim hollarda tarjimonlar tarjimada ularning uslubini to'g'ri yetkazilishini ta'minlash uchun mualliflar bilan bevosita hamkorlik qiladilar. Ushbu hamkorlik noaniqliklarni aniqlash, badiiy niyatlarni muhokama qilish va qoralama tarjimalarni ko'rib chiqishni o'z ichiga olishi mumkin.

Adabiyot sohasida asarlarni bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilish vazifasi nozik tor ipni bosib o'tishga o'xshaydi, bunda tarjimon asl matnga sodiqlik va uning mazmun-mohiyatini yangi lingvistik kontekstda yetkazish zarurati bilan muvozanatlashadi. Bu ishda asosiy o'rin muallif uslubini saqlab qolish bo'lib, bu vazifa nafaqat til bilimini, balki muallif qo'llagan qochirimlar, madaniy manbalar va adabiy uslublarni chuqur anglashni ham talab qiladi.

Matnni tarjima qilish shunchaki lingvistik konvertatsiya qilishdan tashqariga chiqadi; asl asarning o'ziga xosligini shakllantiradigan madaniy va kontekstual elementlarning o'tkazilishini o'z ichiga oladi. Tarjimonlar oldida turgan eng muhim muammolardan biri bu muallifning o'ziga xos ovozi va uslubini qo'lga kiritishdir. Har bir yozuvchi so'z tanlash, jumla tuzilmasi, ritm va ohang bilan ajralib turadigan o'ziga xos adabiy barmoq iziga ega. Tarjimada bu individuallikni saqlab qolish tom ma'noda talqin qilishdan tashqariga chiqadigan nozik yondashuvni talab qiladi.

Tarjima jarayonining zamirida tarjimonning muallif niyatlarini talqin qilish va ularni maqsadli tilda takrorlash qobiliyati yotadi. Bu nafaqat matnning aniq ma'nosini tushunishni, balki uning pastki matnini, madaniy ishoralarini va tarixiy kontekstlarini ham o'rganishni talab qiladi. Malakali tarjimon ikki dunyo o'rtasida vositachi bo'lib, asl asarning mazmun-mohiyati saqlanib qolishini ta'minlab, manba va maqsad tillar orasidagi tafovutni yo'qotadi.

Muallif uslubini saqlab qolish uchun tarjimonlar qo'llaydigan strategiyalardan biri bu manba tilning madaniy muhitiga sho'ng'ishdir. Bunda matnning ijtimoiy-madaniy asoslarini keng tadqiq qilish, muallif hayoti, ta'sirlari va adabiy an'analari bilan tanishish kiradi. Tarjimonlar asar yaratilgan kengroq kontekstni anglab yetish orqali muallif uslubining nozik tomonlarini yaxshiroq anglab olishlari va tarjimalarini xuddi shu ruh bilan sug'orishlari mumkin.

Qolaversa, tarjimonlar ham manba, ham maqsadli tillarni puxta egallashlari kerak, bu ularga lingvistik ifodaning nozik tomonlarini nafislik bilan o'rganish

imkonini beradi. Idiomatik iboralar, soʻz oʻyinlari va adabiy vositalarni chuqur anglash asl matnning nozik tomonlarini qamrab olish uchun zarurdir.

Ayrim hollarda muallif uslubini saqlab qolish soʻzma-soʻz tarjima qilishdan koʻra ijodiy moslashishni talab qilishi mumkin. Bu asl asar bilan bir xil hissiy rezonansni uygʻotish uchun soʻz tanlash, jumlar tuzilishi va stilistik konvensiyalar boʻyicha oqilona qarorlar qabul qilishni oʻz ichiga oladi.

Pirovardida, tarjimada muallif uslubini saqlab qolish sezgirlik, mahorat va madaniy ziyraklikni talab qiladigan nozik muvozanat ishidir. Tarjimonlar manba matnining nozik jihatlariga shoʻngʻish va oqilona ijodkorlik bilan lingvistik toʻsiqlarni yengib oʻtishlari va asl asarning mazmun-mohiyati tarjima qilingan asarda yorqin namoyon boʻlishini taʼminlashlari mumkin.

“Jimjitlik” asarini oʻzbek tilidan ingliz tiliga tarjima qilish muallif uslubini saqlab qolishda bir qancha qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin:

1. Madaniy tafovutlar: Oʻzbek madaniyati, anʼanalari va ijtimoiy meʼyorlari romandagi hikoya, dialog va tasvirlar ichida singdirilgan boʻlishi mumkin. Ingliz tilida oʻqilishi va haqiqiylikni saqlab, ushbu madaniy farqlarni toʻgʻri tarjima qilish qiyin boʻlishi mumkin.

2. Tilning oʻziga xos xususiyatlari: Oʻzbek tilida muallif uslubiga hissa qoʻshadigan oʻziga xos til xususiyatlari, idiomatik iboralar, soʻz oʻyinlari boʻlishi mumkin. Ekvivalent iboralarni topish yoki asl matnning mohiyatini yoʻqotmasdan bir xil maʼnoni ingliz tilida etkazish qiyin boʻlishi mumkin.

3. Adabiy uslublar: Said Ahmadning yozish uslubida timsol, metafora, tasvir kabi oʻziga xos adabiy uslublar boʻlishi mumkin, bu esa hikoyaning boy boʻlishiga yordam beradi. Ushbu usullarni samarali tarjima qilish har ikkala tilni va adabiy anʼanalarni chuqur tushunishni talab qiladi.

4. Ohang va ovoz: Muallifning ovozi, ohangi va hikoya qilish uslubi romanning umumiy taʼsirining ajralmas qismidir. Tarjimonlar asl asarning hissiy chuqurligi va haqiqiylikni taʼminlash uchun ingliz tilida bir xil ohang va ovozni olishga intilishlari kerak.

5. Ijtimoiy kontekst: Roman Oʻzbekistonning ijtimoiy kontekstini, jumladan, tarixiy voqealar, madaniy manbalar va ijtimoiy dinamikani aks ettiradi. Ushbu elementlarni toʻgʻri tarjima qilish uchun ingliz tilidagi versiya oʻzbek madaniyatidan bexabar oʻquvchilar bilan tanishtirishni taʼminlash uchun kontekstli bilim va sezgirlikni talab qiladi.

6. Oʻquvchilarning umidlari: Romanni tarjima qilish maqsadli auditoriyaning umidlari va afzalliklarini hisobga olishni oʻz ichiga oladi. Ingliz tilida soʻzlashuvchi oʻquvchilar uchun asl matnga sodiqlik va oʻqilishi va dolzarbligi yangi til va madaniy kontekstga moslashishda muallif uslubini saqlab qolishda muhim ahamiyatga ega.

Bu qiyinchiliklarni yengib o‘tish va muallif uslubini samarali saqlab qolish uchun tarjimonlar chuqur izlanishlar olib borish, o‘zbek madaniyati va tili bo‘yicha mutaxassislar bilan maslahatlashish, muallif bilan yaqindan hamkorlik qilgan yoki uning hayoti va ijodiga oid ilmiy izlanishlar olib borgan tilshunos-olimler bilan ishlash (iloji bo‘lsa) va kerak bo‘lganda ijodiy moslashish usullarini qo‘llash kabi turli strategiyalardan foydalanishi mumkin. Qolaversa, “Jimjitlik” asarining mazmun-mohiyatini ingliz tilida so‘zlashuvchi kitobxonlarga to‘g‘ri yetkazish uchun tarjimonlar har ikki tilni mukammal bilishi va badiiy tarjimaning nozik jihatlarini chuqur bilishi ham lozim.

Adabiyotlar:

1. Baker, Mona. (1992). «In Other Words: A Coursebook on Translation.» Routledge.
2. Parks, Tim. (2008). «Translating Style: A Literary Approach to Translation.» Routledge.
3. Robinson, Douglas. (1998). «Translation as Stylistic Evolution: Italicizing the French Connection.» St. Jerome Publishing.
4. Toury, Gideon. (1980). «In Search of a Theory of Translation.» Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University.
5. Venuti, Lawrence. (Ed.). (2000). «The Translation Studies Reader.» Routledge.
6. Venuti, Lawrence. (1995). «The Translator’s Invisibility: A History of Translation.» Routledge.
7. Farangiz Mamarizayeva. (2024). analysis of metaphors in artistic text and their translation strategies from uzbeki to english (in the example of «silence» BY S. AHMAD). News of UzMU Journal, 1(1.3), 332-335. Retrieved from <https://journalsnuu.uz/index.php/1/article/view/1405>
8. Ochilov E. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. T.: Toshkent, 2012. – 124 b.

РЕЗЮМЕ

Badiiy asarlarni bir tildan boshqa tilga tarjima qilish shunchaki tillararo konvertatsiya jarayoni deb qaraladigan tushunchadan kengroq mohiyatni talab qiladigan murakkab san’atdir. Bu asl matnning mohiyatini, jumladan, muallifning o‘ziga xos uslubi, ovozi va madaniy farqlanishlarini qamrab olishni o‘z ichiga oladi. Tarjimonlar oldida turgan eng muhim muammolardan biri tarjima asarining maqsadli auditoriya bilan tanishtirishni ta’minlash bilan birga muallif uslubini saqlab qolishdir. Ushbu maqolada biz tarjimada muallif uslubini saqlab qolish muhimligini ko‘rib chiqamiz va ushbu nozik muvozanatga erishish uchun tarjimonlar tomonidan qo‘llaniladigan turli strategiyalarni o‘rganamiz.

РЕЗЮМЕ

Перевод произведений искусства с одного языка на другой - сложное искусство, требующее большего, чем просто процесс межъязыкового преобразования. Это включает в себя передачу сути оригинального текста, включая уникальный стиль, голос и культурные различия автора. Одной из наиболее важных задач, стоящих перед переводчиками, является сохранение авторского стиля и одновременное обеспечение представления переведенного произведения целевой аудитории. В этой статье мы рассмотрим важность сохранения авторского стиля при переводе и исследуем различные стратегии, используемые переводчиками для достижения этого хрупкого баланса.

SUMMARY

Translating literary works from one language to another is an intricate art that goes beyond mere linguistic conversion. It involves capturing the essence of the original text, including the author’s unique style, voice, and cultural nuances. One of the most significant challenges faced by translators is preserving the author’s style while ensuring the translated work resonates with the target audience. In this article, we delve into the importance of preserving the author’s style in translation and explore various strategies employed by translators to achieve this delicate balance.